

سیدالمرسلین

فیش منبر

امام کاظم علیہ السلام

چهار برنامه زندگی امام کاظم علیہ السلام

کانال فیش منبر و مرثیه در ایستا

<http://www.eitaa.com/fishemenbar>

سایت طلبه یار = <http://www.talabeyar.ir>

فهرست مطالب

۱- مناجات با خدا ۵

۲- کسب و کار ۶

۳- معاشرت با برادران ۸

۴- بهره‌مندی از لذت‌های حلال ۹

یک سوال و یک پیشنهاد ۱۱

نتیجه ۱۲

کسانی که با اقتصاد غرب آشنا هستند. می دانند عمر این علم از دو قرن تجاوز نمی کند. اما چه شد که نهادهای متناسب با این اقتصاد شکل گرفت و خیلی زود به اهداف از پیش تعیین شده دست یافت، هم جامعه غربی را به رفاه رساند و هم جهان سوم را به استثمار کشیده، برده خویش ساخت. به نظر می رسد آنچه غرب را به اینجا رسانید، حرکت در راستای مبانی فلسفی مورد قبولشان بود آنها خدا را از صحنه روزگار حذف نموده و با خلقت جهان کار خالق را تمام شده تلقی کردند. از اعتقاد به فلسفه طبیعی یا دئیسم، آزادی اقتصادی و لیبرالیسم شکل گرفت و در نتیجه خصوصی سازی و سرمایه داری متولد شد تا در پناه آن افرادی به اندازه تولید ناخالص ملی یک کشور به انباشت سرمایه پردازند شایسته است تمام زیربخشهای اقتصاد غرب نیز با همین دیدگاه مطالعه شود. در مورد اقتصاد اسلامی و مفاهیم آن نیز باید همین روش را برگزید. در آموزه های قرآنی و حدیثی ما خداوند علاوه بر آنکه خلق کرد، در صحنه زندگی باقی ماند و برای ارتباط پیوسته با او مفاهیم زیبایی چون ذکر و شکر را مطرح نمود .

در قرآن آمده است :

قطعا شما را در زمین قدرت عمل دادیم و برای شما وسایل معیشت نهادیم اما چه کم سپاسگزاری می کنید (۱).

با این دیدگاه بر آنیم تا به بررسی روایتی بپردازیم که عمل به آن بهره‌وری را بالا برده در عین حال ارتباط با خدا نیز حفظ می‌شود.
از امام کاظم (ع) نقل شده است :

اجْتَهِدُوا فِي أَنْ يَكُونَ زَمَانُكُمْ أَرْبَعَ سَاعَاتٍ سَاعَةً لِمُنَاجَاةِ اللَّهِ وَ سَاعَةً لَأَمْرِ الْمَعَاشِ وَ سَاعَةً لِمُعَاشَرَةِ الْإِخْوَانِ وَ الثَّقَاتِ الَّذِينَ يُعَرَّفُونَكُمْ عُيُوبَكُمْ وَ يُخْلِصُونَ لَكُمْ فِي الْبَاطِنِ وَ سَاعَةً تَخْلُونَ فِيهَا لِلذَّاتِكُمْ فِي غَيْرِ مُحَرَّمٍ وَ بِهَذِهِ السَّاعَةِ تَقْدِرُونَ عَلَى الثَّلَاثِ سَاعَاتٍ لَا تُحَدِّثُوا أَنْفُسَكُمْ بِفَقْرٍ وَ لَا بِطُولِ عُمُرٍ فَإِنَّهُ مَنْ حَدَّثَ نَفْسَهُ بِالْفَقْرِ بَخِلَ وَ مَنْ حَدَّثَهَا بِطُولِ الْعُمُرِ يَحْرِصُ اجْعَلُوا لِأَنْفُسِكُمْ حَظًّا مِنَ الدُّنْيَا بِإِعْطَائِهَا مَا تَشْتَهِي مِنَ الْحَلَالِ وَ مَا لَا يَثْلُمُ الْمُرُوءَةَ وَ مَا لَا سَرَفَ فِيهِ وَ اسْتَعِينُوا بِذَلِكَ عَلَى أُمُورِ الدِّينِ فَإِنَّهُ رُويَ لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَرَكَ دُنْيَاهُ لِدِينِهِ أَوْ تَرَكَ دِينَهُ لِدُنْيَا (۲)

بکوشید ساعات خود را به چهار بخش تقسیم کنید :

۱-ساعتی برای عبادت و مناجات با پروردگار

۲-ساعتی برای تامین زندگی و کسب و کار

۳-ساعتی برای رفت و آمد، معاشرت با برادران دینی و دوستان
مورد اعتماد و مخلص، تا شما را از عیوبتان آگاه کنند .

۴- ساعتی برای استراحت و برخورداری شدن از لذتهای غیر حرام .

پیامبر (ص) در مورد لذتهای غیر حرام فرمود :

فان هذه الساعة عون لتلك الساعات. یعنی این زمان کمکی به سه زمان دیگر و مایه آسودگی و رفع خستگی دلهاست (۳)

چهار مفهوم در روایت ذکر شده است .

مناجات با خدا - کسب و کار - معاشرت با برادران - لذتهای حلال

۱- مناجات با خدا

در مورد دعا آیات و روایات فراوان دیده شده و در وصف آن گفته ها گفته اند و شعرها سروده اند ولی چون بحث در مورد بهره وری است و جنبه اقتصادی دارد دو نکته اهمیت دارد :

اول اینکه در نظام اقتصادی اسلامی رابطه با خداوند در هیچ حالت قطع نمی شود، بر خلاف نظام سرمایه داری و اقتصاد کلاسیک .

دوم اینکه در میان دعا مضامینی وجود دارد که روابط تنگاتنگی بین دعا و کسب را بیان می کند یکی از شرایط استجاب دعا در روایات حلال بودن کسب و کار و کسب درآمدهای مشروع است .

پیامبر (ص) فرمود :

بنده ای با لقمه حرام دست به دعا برمی دارد وقتی حال او اینگونه است چگونه دعایش مستجاب شود؟^(۴)

در بیان دیگری فرمود :

از راه حلال کاسبی کن تا دعایت مستجاب شود، کسی که لقمه حرام می خورد تا چهل روز دعایش مستجاب نمی گردد^(۵).

۲-کسب و کار

از تعمق در آیات قرآن این نتیجه را می توان گرفت که خداوند ضمن توجه دادن انسان به توحید در خالقیت او را دعوت به حرکت و استفاده از موهبت های الهی می نماید و در این مسیر او را به شکافتن زمین و استفاده از راههای دریایی توجه داده و در نهایت، کار و تلاش را «حرکت برای دریافت فضل خدا» نامیده است .

«و آخرون یضربون فی الارض یتتغون من فضل الله؛ و برخی به سفر برای کسب و تجارب از کرم خدا روزی می طلبند^(۶)» .

روایات نیز ضمن تاکید بر کار انسان را از بیکاری برحذر داشته اند .

پیامبر (ص) فرمود :

خداوند مؤمن شاغل را دوست دارد^(۷).

و در روایت دیگری فرمود :

«ان كان الشغل مجهده فالفراغ مفسده ;

گر چه کار کردن مایه رنج و زحمت است اما بیکاری موجب فساد و تباهی است^(۸) . »

امام کاظم (ع) فرمود :

خداوند از بنده پر خواب نفرت دارد .

خداوند از بنده بیکار نفرت دارد^(۹) .

امروزه بحث کار و بیکاری فراتر از یک مسئله اقتصادی است و شکل سیاسی به خود گرفته است. با یک جستجوی سطحی حدود هفت هزار پایگاه و مقاله در مورد کار و بیکاری در اینترنت قابل دسترسی است که حاکی از اهمیت فوق العاده جهان به این مسئله است. امروزه در اقتصاد سیاسی این مسئله به حدی اهمیت پیدا کرده است که کارگزاران اقتصاد سیاسی حاضرند جامعه، زیر بار کمرشکن تورم بروند اما مقداری از بیکاری کم شود و همین مشکل بیکاری و نوشتن مقاله ای در مورد آن به ویلیام فیلیپس شهرت جهانی بخشید و دریچه های جدید بر روی اقتصاد دانان بزرگی مانند ساموئلسون و سولو گشود^(۱۰) .

امروزه دنیای اسلام با دو نگرانی مواجه است :

اولا کشورهای اسلامی هنوز مزیت های نسبی خود را در عرصه جهانی پیدا نکرده اند. ثانيا از نیروی کار فراوان استفاده بهینه نمی شود در نتیجه به عنوان نیروی کار ارزان قیمت روانه کشورهای دیگر می شوند. با این ثروت خدادادی نفت را بدون ارزش افزوده و به صورت خام به دیگر کشورها صادر نمایند حال آنکه بااینهمه نیروی کار می توان نفت را به صورت کالای نهایی صادر کرد .

۳- معاشرت با برادران

گرچه تنهایی و درون گرایی می تواند انسان را در شناخت جنبه های مختلف یاری کند و او را به شناخت و معرفت خویش که مقدمه معرفت خداست برساند اما از سوی دیگر ارتباط با مردم و شخصیت های مختلف می تواند از انسان شخصیتی اجتماعی بسازد. جنبه های مثبت وجودی خود را تقویت نموده و کاستی ها را جبران نماید. راز کامیابی پیامبران الهی این بود که با دیگران معاشرت می کردند و به قدر فهمشان با آنان سخن می گفتند .

«انا معاشر الانبياء امرنا ان نكلم على قدر عقولهم،

به ما پیامبران امر شده است که با مردم به اندازه فهم و درکشان سخن بگوییم^(۱۱) .

آنچه در معاشرت مهم بود و رعایت می کردند خوشرویی، سخاوتمندی، پاکیزگی و استعمال عطر از کارهای همیشگی آنان بوده است^(۱۲). و این شد که خداوند مزد این معاشرت را «شرح صدر^(۱۳)» قرار داده آنها دریا دل شدند قطره ها در آنها اثر نگذاشت و موج هم بنیانشان را بر باد نداد.

۴- بهره مندی از لذتهای حلال

آنچه می تواند به سه بخش دیگر کمک کند همین قسمت چهارم است که در اقتصاد امروزی به فراغت تعبیر می شود نکته مهم اینکه در روایات ما مراد از فراغ، بیکاری است که این دو واژه در اقتصاد اسلامی و اقتصاد غرب از بیکاری به (employment) و از فراغت به (leisure) تعبیر می شود پس بیکاری در روایات معادل (employment) است که در حالتی اتفاق می افتد که عرضه نیروی کار بر تقاضای آن فزونی یابد. کارگران حاضرند با حقوق و دستمزد رایج در جامعه مشغول کار شوند اما کار وجود ندارد. در اقتصاد بیش از هشت نوع بیکاری تعریف کرده اند^(۱۴) که مشهورترین آنها بیکاری ارادی و غیر ارادی است. اگر نیروی کار با سطح حقوق معین حاضر به کار نباشد و با اختیار خود بیکاری را انتخاب نماید در این صورت بیکاری ارادی (voluntary unemployment) وجود می آید. فرض کنید فارغ

التحصیلان آموزش عالی به علت علاقه به شغل‌های دولتی حاضر به فعالیت در بخش خصوصی نباشند، در نتیجه بیکاری را ترجیح دهند و بیکار باشند. اما گاهی شخص حاضر است هر کاری را انجام دهد ولی به علت عرضه فراوان نیروی کار و کمبود تقاضا کسی او را استخدام نکرده و بیکاری ناخواسته بر او تحمیل شود این نوع بیکاری را بیکاری غیر ارادی گویند (voluntary unemployment).

همانطور که اشاره شده بیکاری یک جنبه منفی در اقتصاد است اما فراغت در غرب دارای ارزش مثبت است. نیروی کار حاضر است بخشی از کار خود را کم کرده و بر فراغت بیفزاید. به عبارت دیگر فراغت را با درآمد مبادله کند و درآمدهای بالا کار او کمتر از فراغت شود. مثلا وقتی درآمد او سه برابر شود از کار کم کرده و فراغت را جایگزین می کند^(۱۵) علت این کار دقیقا همان چیزی است که در روایت آمده، چون علاوه بر اینکه جسم و روح را فرسوده نمی کند می تواند کار یا خدمتی را که تولید می کند از یفیت بهتری برخوردار باشد. تا اینجا با اقتصاد غرب اختلافی نیست اما نکته ارزشمند حدیث «لذتهای غیر حرام» است که باید به تناسب جامعه امروزی مصداقهای آن را شناخت. تفسیر این بحث به آینده موکول می شود اما برای نتیجه گیری می توان به نکته ای اشاره کرد.

یک سؤال و یک پیشنهاد :

علامه طباطبایی در یکی از مباحث اجتماعی، کلامی به این مضمون دارد که دین قدرت اداره جامعه را دارد. همانطور که در صدر اسلام از این توانایی برخوردار بود. ایشان در توضیح می فرماید: مردم امروز با آن زمان از نظر خصوصیات و نیازهای جسمانی تفاوت ندارد. آنها به آب و غذا و سفر و... نیازمند بودند امروز نیز همین نیازها مطرح است فقط شکل رفع نیازها فرق کرده است. این کلام علامه قابل تامل است. حال سؤال این است: چگونه در آن زمان که آغاز تولد اسلام بود و از وسایل تفریحی خاصی استفاده نمی شد، اما مسلمین با شور و نشاط به جنگ و جهاد می پرداختند .

علاوه بر آن از انس با خدا و مناجات هم زیباترین حکایتها در متون دینی و تاریخی آمده است. زمانی که شماره گذاری و پلاک در کوچه ها مرسوم نبوده رسول خدا منزل صحابه را از روی صوت قرآن آنها تشخیص می داده است. آیا واقعا برای نشاط و فرح بخشیدن به جامعه باید از لذتهای حرام استفاده کرد و در این مسیر از فرهنگ بیگانه سود برد؟

امروزه سرانه اختصاصی برای زندگی هر فرد کافی نیست. مسئولین فرهنگی باید به جای هزینه کردن در موارد کم بازده یا دیربازده، بودجه فرهنگی را به افزایش تفریح گاههای سالم، ارزان کردن سفر و

توسعه ورزش همگانی اختصاص دهند تا لذتهای حلال جایگزین لذتهای حرام گردد. عمرو بن حریث خدمت امام صادق (ع) که در منزل (تفریحگاه) برادر خود عبدالله بن محمد تشریف داشت، عرض کرد: فدایت شوم چه شده که اینجا آمده اید؟ حضرت فرمود: برای گردش^(۱۶). پیامبر (ص) فرمود: «سافروا تصحوا و تغنموا». مسافرت کنید تا سالم بمانید و بهره (مادی و معنوی) ببرید^(۱۷).

نتیجه :

از مجموع روایت امام کاظم (ع) که ساعات را به چهار بخش تقسیم فرمودند، این تفاوت با اقتصاد غرب حاصل شد که در آن اقتصاد در منحنی هایی که ترسیم می کنند و در قسمت افقی زمان و در قسمت عمودی منحنی درآمد در هر زمان را نشان می دهد و زمان را در بخش افقی به کار و فراغت اختصاص می دهند و با درآمد اضافی، فراغت را می خرند^(۱۸).

اما در اقتصاد اسلامی هر مسلمان بخشی از درآمد را رها کرده و به جای آن به مناجات با خداوند و محاسبه نفس می پردازد .

قرآن در مورد نماز جمعه می فرماید: «یا ایها الذین آمنوا اذا نودی للصلاة من یوم الجمعة فاسعواالی ذکرالله و ذروالبیع ذلکم خیر لکم ان کنتم تعلمون؛ ای کسانی که ایمان آورده اید چون برای نماز

جمعه ندا در داده شود به سوی خدا بشتابید و داد و ستد را واگذارید، اگر بدانید این برای شما بهتر است^(۱۹)».

از آیه می توان استفاده کرد که باید بخشی از درآمد دنیوی را با بهره های اخروی عوض کرد. چون «و للآخرة خیرک من الاولی و لسوف یعطیک ربک فترضی^(۲۰)»

اولا آخرت بهتر از دنیاست و به جای آنچه که در دنیا از دست دادی آنقدر پروردگارت به تو عطا خواهد کرد تا خرسند گردی .

در مورد اختصاص بخشی از اوقات به محاسبه نفس هم گرچه ظاهرا درآمدی از دست رفته است، اما امام علی (ع) فرمود: هر کس نفس خویش را به محاسبه کشید سود برد و هر کس از آن غفلت نمود خسارت نمود^(۲۱) .

امید است خداوند توفیق فهم کتاب و سنت را بر ما ارزانی دارد و بر اساس آن، جامعه آرمانی اسلام را بنا نموده و تا همه چیز و همه کس رنگ خدا بگیرد که: «صبغة الله و من احسن من الله صبغة و نحن له عابدون .^(۲۲)»

پی نوشت ها :

۱. اعراف، ۱۰ .
۲. تحف العقول، ۳۰۲ .
۳. خصال، ۱۳، ص ۵۲۵ .
۴. ارشاد القلوب، ۱۴۹ .
۵. مکارم الاخلاق، ج ۲، ص ۲۰، ۲۰۴۵ .
۶. مزمل، ۲۰ .
۷. کنز العمال، ۹۱۹۹ .
۸. تنبيه الخواطر، ج ۱، ص ۶۰ .
۹. الفقيه، ج ۳، ص ۱۶۹، ۳۶۳۵ .
۱۰. مارک بلاک، اقتصاددانان بزرگ جهان، ص ۲۳۱ .
۱۱. بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۱۴۰، ۱۹ .
۱۲. نگاه کنيد به ميزان الحكمة، نبوت عامه .
۱۳. سوره انشراح .
۱۴. حريري، محمد يوسف، اصطلاحات اقتصادي .
۱۵. کميجانی، علي اکبر، نظري و کاربرد اقتصاد خرد، ص ۲۳۹ .
۱۶. محاسن، ج ۲، ص ۴۶۱، ۲۵۹۵ .
۱۷. کنز العمال، ۱۷۴۷۰ .
۱۸. برای اطلاع بیشتر به کتاب های اقتصاد خرد، بخش انتخاب، فراغت رجوع کنید .
۱۹. جمعه، ۱۰ .

۲۰. ضحی، ۴ و ۵ .

۲۱. بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۷۳، ر ۲۷ .

۲۲. بقره، ۱۳۸ .

پایگاه حوزه نت